

FÖRTROENDE FÖR VALMYNDIGHETEN

YONHYOK CHOE

Under lång tid har valfusk och oegentligheter i val varit vanliga företeelser i auktoritära regimer under diktator eller militär junta. Under de senaste åren har denna bild dock förändrats. Hetsiga debatter om valfusk och anklagelser om valmanipulation med förtidsröstning eller budröstning blir allt vanligare även i etablerade demokratier som USA, Storbritannien, Frankrike, Norge och inte minst Sverige (Alvarez, Hall & Hyde 2008; Choe 2010a, 2010b). Valfiaskot i amerikanska presidentvalet 2000 var ett tydligt exempel på detta. Republikanska partiets kandidat George W. Bushs valseger med en knapp marginal av 2000 röster i Florida fördröjdes på grund av att den lokala valmyndighetens misslyckande att ge ett tydligt och snabbt besked om valutgången. Stora brister i röstnings- och rösträkningsprocessen pekades ut som huvudorsakerna till den kraftiga förseningen. Anklagelserna gällde även felaktiga poströster från militärer utomlands samt att man hindrat röstberättigade från att rösta. Om Al Gore inte snabbt hade erkänt motståndarens valseger efter Högsta domstolens beslut om giltigheten av valnattens utgång och istället krävt omräkning av valseklar i Florida, skulle det amerikanska politiska klimatet kunna ha ändrats till en situation med inslag av politiska motsättningar och sammandrabbningar mellan anhängarna från de två partierna.

Även i Sverige rapporteras i allt större utsträckning administrativa fel eller misstag upptäckta i samband med val. Några exempel är omvalen i Västra Götaland och Örebro 2011 samt i Båstad 2015. Även om det inte handlar om storskaligt valfusk eller organiserad valmanipulation kan ändå frekventa rapporteringar om administrativa misstag och slarv skada förtroendet för den svenska valdemokratin.

I det här kapitlet ställer vi frågan: Hur har svenskarnas förtroende för de valrelaterade myndigheterna, framför allt för Valmyndigheten, förändrats mellan valen 2010 – då en drastisk ökning i antalet överklaganden ägde rum – och 2014. Vi studerar också vilka faktorer som kan ligga bakom förändringarna i befolkningens förtroende för valmyndigheterna, framför allt den centrala Valmyndigheten. En sådan forskningsfråga är empiriskt intressant i Västsverige eftersom ett omval har skett i Västra Götaland 2011. I vilken utsträckning kan de upptäckta oegentligheterna vid valet 2010 ha ansetts påverka förtroende för Valmyndigheten?

Betydelsen av en väl fungerande valadministration

Valadministrationen är givetvis av stor betydelse för upprätthållande av demokratiens legitimitet. Brist på säkerhet i, och kvalitet på, hela valprocessen riskerar

att skada medborgarnas förtroende för valresultatet i synnerhet och legitimiteten av den representativa demokratin i allmänhet (Birch 2011; Hyde 2011; Norris 2014; Schedler 2006). Om valutgången är, eller upplevs vara, påverkad av oegentligheter i form av röstköp, våld eller hot om våld mot motståndares valarbetare eller kandidater, olagliga mobiliseringar av väljare, manipulation av väljarlängd, röstningsprocess eller rösträkning, kan det leda till massiva folkliga protester (Beaulieu 2014).

I och med valfiaskot i USA ökade allmänhetens intresse för valmyndighetens roll för vidmakthållande av demokratisk legitimitet. Sedan dess har valadministration, eller så kallad elektoral integritet, blivit ett hett forskningsområde och genererat samhällsdebatt på såväl ett nationellt som internationellt plan (Alvarez, Hall & Hyde 2008; Alvarez, Atkeson & Hall 2013; Birch 2013; Kelley 2012; Norris 2014).

Valadministrationens centrala uppgift är att hålla val så klanderfritt och rättvist som möjligt för alla som deltar i valprocessen, så att folkets faktiska vilja (*"the will of the people"*) får genomslag (Schumpeter 1976). Så kallade fria och rättvisa val bör därför betraktas som en grundläggande beståndsdel i det liberaldemokratiska statsskicket. FN:s deklaration för mänskliga rättigheter (1948) definierar fria och rättvisa val med åtta principer: regelbundet återkommande val, klanderfria genuina val, allmän rösträtt för alla vuxna som uppfyller förutbestämda behörigheter, lika rösträtt, fria val, hemliga val, rätten till fritt deltagande samt rätten att kandidera till val (kap. 21, 3 paragrafen).

Valadministrationens befogenheter och administrativa struktur varierar i olika länder. I vissa länder som Kanada eller Australien ges den centrala valadministrationen övergripande ansvar med högre administrativ självständighet för förberedelser samt genomförande av val. Den andra modellen som används i bland annat USA och Sverige är baserad på delat ansvar mellan centrala, regionala och lokala valmyndigheter (Massicotte, Blais & Yoshinaka 2004). I de länder som tillämpar den senare modellen tilldelas den regionala och lokala valadministrationen en del administrativa befogenheter i frågor som rör utbildning av lokala valförrättare, spridning av valinformation till unga väljare, samt rösträkning på valnatten. Bland västvärldens etablerade demokratier är det vanligast att det valda parlamentet själv har makten över överklagandena. I vissa länder har denna kompetens överförs till ett oberoende rättsväsende eller till ett speciellt instiftat statsorgan (Massicotte, Blais & Yoshinaka 2004). I Sverige är det Valprövningsnämndens uppgift att ha hand om prövning av överklagandena.

Den svenska valadministrationen

I Sverige inrättades Valmyndigheten den 1 juli 2001 med uppgift att planera och genomföra val. Fram till 2001 sköttes valen av dåvarande Riksskatteverket. Valmyndigheten är en central myndighet som har det övergripande ansvaret för frågor om val i Sverige. Administrativt är Valmyndigheten ställd under Justitie-

departementet och har för närvarande 17 anställda. I Valmyndighetens uppgift ingår också att ge stöd och underlag vid de kommunala folkomröstningar som genomförs (totalt 28 stycken sedan 2009) (www.val.se).

Enligt Regeringsformen kap. 3, 12 § fungerar Valprövningsnämnden som en central myndighet som prövar klagomål om de tre allmänna valen, det vill säga val till riksdag, landsting och kommun, samt val till Sametinget och Europaparlamentet. Det är också Valprövningsnämndens uppgift att pröva klagomål i nationella och kommunala folkomröstningar. Vidare prövar Valprövningsnämnden överklaganden av administrativa valärenden, som till exempel beslut om valkretsindelning, registrering av partibeteckning och fördelning av mandat på valkretsar. Nämndens beslut är slutgiltigt och får inte överklagas. Valprövningsnämnden består av en ordförande och sex andra ledamöter, som väljs av riksdagen efter varje ordinarie val. Ordföranden ska vara eller ha varit ordinarie domare och får inte sitta i riksdagen.

På den regionala och lokala nivån finns det två valmyndigheter. Länsstyrelsen fungerar som regional valmyndighet med ansvar i länet för frågor om val och för utbildning av valnämnderna. Länsstyrelsens tydliga uppgift om utbildning av valnämnderna har formulerats i en regeringsproposition (Prop. 2013/14:124, s. 16-17) efter rekommendation i slutbetänkandet av 2011 års Vallagskommitté (SOU 2013:24, s.117-118). Valnämnden är en motsvarande valmyndighet på lokal nivå. Varje valnämnd svarar för frågor om förordningar samt utbildning av röstmottagare. Varje kommun ser till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som vallokaler och ska i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ge väljarna goda möjligheter att rösta (Vallag 2005:837, kap. 4, 20§). Förutom de uppgifter som anges ovan är det också viktigt att nämna att det är valnämndens ansvar att fatta beslut om att inrätta röstmottagningsställen på sjukhus, kriminalvårdsanstalter, häkten och liknande inrättningar. Nämnden får då överlåta åt den som är chef för inrättningen att förordna röstmottagare där.

Oegentligheter i val som till exempel röstköp, manipulation av vallängd, samt kraftigt försenad rösträkning och avrapportering, kan leda till misstro mot valutgången och i värsta fall till massiva protester. Därför bör det finnas möjlighet för förlorande partier eller kandidater att överklaga valutslaget för rättslig omprövning. Om det uppenbarligen förekommer synliga försök av förvanskning av medborgares faktiska vilja under valkampanjprocessen eller på valdagen bör det finnas möjlighet för de berörda att kräva rättsliga åtgärder för att avvärja, rätta till eller åtala valrelaterade brott. Valrelaterade brott regleras i Brottsbalken (1962:700) 17 kap. 8, 9§. Det är polisens uppgift att se till att val och valrörelser kan genomföras så tryggt och säkert som möjligt.

Tabell 1 nedan redovisar de fem institutioner som direkt eller indirekt involveras i genomförande av val samt hanterar valprocessen före, efter och mellan valen.

Tabell 1 Valrelaterade institutioner på nationell, regional och lokal nivå

Valrelaterade institutioner	Administrativ ställning ställd under eller verksam inom	Administrativ status och uppgift	Gällande lagar
Valmyndigheten	Justitiedepartement	central valmyndighet som har det övergripande ansvaret för frågor om val	Vallag SFS 2005: 837, 3 kap. 1 §
Valprövningsnämnden	Riksdagen	central myndighet som prövar klagomål om allmänna val, det vill säga val till riksdag, landsting och kommun samt val till Sametinget och Europaparlamentet	Regeringsformen, 3 kap. 12 § SFS 2012:880
Länsstyrelsen	Län	regional valmyndighet med ansvar i länet för frågor om val och för utbildning av valnämnderna	Vallag SFS 2005: 837, 3 kap. 2 § (2014:30)
Valnämnden	Kommun	lokal valmyndighet med ansvar i kommunen för frågor om val	Vallag SFS 2005: 837, 3 kap. 3 §
Polisen	Justitiedepartement	myndighet vars uppgift är att hålla valens och valrörelsens genomförande så tryggt och säkert som möjligt	Brottsbalken (1962:700), 17 kap. 8, 9 §

Folkets bedömning av valadministrationens prestation kan påverkas av förtroende för andra institutioner relaterade till själva valen, och valadministrationen kan bedömas på tre administrativa nivåer: centralt, regionalt och lokalt. Administrationens prestation kan även bedömas utifrån folkets syn på bland annat demokratins funktioner, brottsförebyggande eller avvärjning av brott i samband med val, den dömande maktens hantering av valrelaterade brott och slutligen utifrån hantering av överklaganden efter val. I SOM-undersökningarna finns möjligheten att studera sambanden mellan folkets förtroende för Valmyndigheten och förtroendet för andra institutioner som riksdagen, de politiska partierna, polisen och domstolarna (som har med åtalsväckande mot valrelaterade brott samt prövning av sådana fall att göra), samt kommunstyrelserna (eftersom Valnämnden inte är inkluderad i SOM-undersökningarna).

Trubbel i paradiset?

Under lång tid har Sverige varit en av de mest utvecklade och minst korrupta valdemokratierna i världen. Det faktum att ”valfusk”-begreppet har förvunnit ur den svenska politiken sedan 1866 års val har starkt bidragit till detta (Teorell 2012). Empiriska undersökningar av graden av fria och rättvisa val, som legat på högsta nivå mellan 1988 and 1994, har förstärkt Sveriges orubbade ställning i ett jämförande perspektiv (Choe 1997).

I samband med Europaparlamentsvalet 2009 hamnade, överraskande nog, det svenska valsystemet i blåsväder. Den danske forskaren Jørgen Elklit med kollegor satte det svenska Europaparlamentsvalet 2009 under luppen och ifrågasatte de svenska valens kvalitet. Deras kritik riktades mot ett valsystem som systematiskt missgynnar små och nya partier och som kraftigt gynnar de etablerade partierna. De kritiserade Valmyndighetens ovilja att hantera frågan, eller snarare brister i det svenska valsystemet som inte ger små och nya partier möjlighet att exempelvis leverera valsedlar till vallokaler över hela landet. Därför kallade de det svenska valsystemet fritt men orättvist (Elklit & Wistrand 2010). De etablerade partiernas utdelning av valsedlar utanför vallokaler påpekades också som ”kritiskt” eftersom detta kan bryta mot principen om valhemligheten. De menade att eftersom det svenska valsystemet inte uppfyller internationell standard när det gäller att skydda valhemligheten och dessutom missgynnar små partier borde Sverige ha anmodat internationella valobservationsgivare som OSSE (Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa) att genomföra valövervakning i samband med valet 2010. Elklit med kollegor blev mycket besvikna på det kyliga mottagandet från svenska medier och akademiker. Ingen tog deras varningssignal på allvar när de lyfte fram aspekter av kränkning av valhemligheten samt valsystemets systematiska missgynnade av små och nya partier i samband med valet 2014 (Dahlberg, Duus-Otterström & Karlsson Schaffer 2014).

Svenskarnas bedömning av Valmyndigheten under perioden 2010 till 2014 redovisas i tabell 2. Ett tydligt mönster är att svenskarnas förtroende för Valmyndigheten har varit uppåtgående med tydlig vågformig tendens under denna period. I samband med valet 2010 svarade 56 procent att de tyckte Valmyndigheten skötte sitt arbete mycket bra eller ganska bra. Andelen som uppgett en negativ bedömning av Valmyndighetens arbete (mycket eller ganska dåligt) utgjorde samma år 10 procent. Andelen osäkra respondenter i frågan följer också ett tydligt mönster: 34 procent angav ”varken bra eller dåligt” i samband med 2010 års val. Den relativt höga andelen mittensvar kan bero på att man inte har haft tillräcklig kännedom eller kunskap om valadministrationens arbete. Medelvärde på den femgradiga skalan ligger på 3,62 vilket indikerar en bedömning åt det positiva hållet.

Den västsvenska SOM-undersökning som genomfördes i samband med omvalet i Västra Götaland i maj 2011 visar en kraftig tillbakagång i västragötälänningarnas bedömning av Valmyndigheten. Andelen som gjorde en positiv bedömning av Valmyndighetens arbete minskade från 56 till 42 procent (Lundmark & Oscarsson 2012: 165). Den negativa bedömningen (mycket eller ganska dåligt arbete) ökade från 10 till 30 procent. Även om det självfallet är problematiskt att jämföra en riksomfattande undersökning med en regional är det ändå en indikation på ändrade uppfattningar om valadministrationens arbete.

Tabell 2 Svenskarnas förtroende för Valmyndigheten, Sverige, 2010-2014 samt bedömningen av hur Valmyndigheten sköter sitt arbete, Västra Götaland, 2011 (procent och medelvärde)

	Västra					Differens 2010-2014
	Sverige 2010	Götaland 2011*	Sverige 2012	Sverige 2013	Sverige 2014	
Mycket stort förtroende (5)	19	13	26	20	32	+13
Ganska stort förtroende (4)	37	29	40	34	39	+2
Varken stort eller litet förtroende (3)	34	28	27	36	24	-10
Ganska litet förtroende (2)	8	17	4	5	3	-5
Mycket litet förtroende (1)	2	13	3	5	2	±0
Medelvärde (1-5)	3,62	3,10	3,84	3,59	3,97	+0.35
Balansmått	+46	+12	+59	+44	+66	
Antal svarande	2 298	861	1 116	1 241	1 399	

Kommentar: Frågan om förtroende för Valmyndigheten lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?". Förutom svarsalternativen som visas i tabellen kunde respondenterna också ange "Ingen uppfattning". Andelen som inte hade uppfattning varierar mellan åren: 24 procent (2010), 25 procent (2012), 21 procent (2013), 18 procent (2014). Frågan om förtroende för Valmyndigheten ställdes inte 2011.

* I samband med omvalet i Västra Götaland fick respondenterna bedöma hur Valmyndigheten sköter sitt arbete. Frågan lyder: "Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?". Svarsalternativen var "mycket bra", "ganska bra", "varken bra eller dåligt", "ganska dåligt", "mycket dåligt", "ingen uppfattning" och "känner ej till myndigheten".

De redovisade medelvärdena har beräknats endast för personer som gjort en bedömning av Valmyndigheten.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010, 2012, 2013, samt 2014. Den regionala SOM-undersökningen i samband med omvalet i Västra Götaland 2011.

Ett ytterligare problem med den här jämförelsen är att det inte var den centrala Valmyndigheten som orsakat de administrativa problem som ledde till Valprövningsnämndens beslut om omval. Det var valadministrationen på lokal nivå som orsakade omvalsituationen genom slarv och misskötsel under förtidsröstningsprocessen både i vallokalen samt hos valnämnden. Enkätfrågan mäter respondenternas bedömning av den centrala valadministrationen, men när respondenterna svarar på frågan är det tänkbart att tankarna går till de lokala myndigheternas oförmåga att hantera röstsedlar.

Mätningen som gjordes i den nationella SOM-undersökningen två år efter 2010 års val och ett år efter omvalet i Västra Götaland och i Örebro kommun visade dock en snabb och tydlig återhämtning av svenskarnas bedömning av Valmyndigheten, den här gången i form av förtroende. Andelen som uppgav att de har antingen mycket stort eller ganska stort förtroende var 66 procent. Den positiva utvecklingen var emellertid en kortvarig företeelse. I 2013 års mätning minskade förtroendet för Valmyndigheten kraftigt igen, då 54 procent av väljarna uppgav mycket eller

ganska högt förtroende för Valmyndigheten. Medelvärdet sjönk från 3,84 i 2012 års undersökning till 3,59 2013. En annan indikator på stagnerat förtroendet för Valmyndigheten i 2013 års mätning var den växande andelen som valde alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Denna grupp utökades från 27 procent till 36 procent mellan 2012 och 2013. Andelen svarspersoner som uppgav ganska eller mycket litet förtroende ökade marginellt från 7 procent 2012 till 10 procent 2013.

I samband med valet 2014 verkar dock Valmyndigheten ha återvunnit väljarnas förtroende. Andelen positiva bedömare var detta år högst i jämförelse med övriga mätningar mellan 2010 och 2014. 71 procent uppgav att de hade ganska eller mycket stort förtroende för Valmyndigheten. Andelen med ganska eller mycket litet förtroende hade minskat till en så låg nivå som 5 procent. Andel svarande som valde att inte ta ställning var 24 procent, vilket är den lägsta nivån i de fem mätpunkterna.

Sammantaget säger detta oss att bedömningen av, och förtroendet för, Valmyndigheten tycks vara starkt kopplat till valår. Holmberg och Weibull kallar det här mönstret för ”valårseffekt” vilket innebär att förtroendet för regering och riksdag ökar under valår i förhållande till åren närmast före (Holmberg & Weibull 2007; Holmberg & Weibull 2012: 136-137; Holmberg & Weibull 2015: 97-113). Förtroendet för Valmyndigheten uppvisar dock en negativ valårseffekt. Samtliga uppmätta nedgångar har inträffat vid valåren 2010 (ordinarie val), 2011 (omval) samt 2013 (kyrkoval).¹ Det enda undantaget var valet 2014 då det omvända resultatet blev ett faktum. I jämförelse med valet 2010 som ledde till ett rekordhøgt antal överklagande efter valutgången verkar 2014 års val utgöra ett trenderbrott. Antal överklaganden minskade kraftigt från 117 (2010) till 19 (2014).² Det låga antal överklaganden går hand i hand med SOM-undersökningarnas resultat om ökat folkligt förtroende för Valmyndigheten 2014.

Förtroende för Valmyndigheten i förhållande till andra valrelaterade institutioner

I tabell 3 nedan visas befolkningens förtroende för Valmyndigheten i förhållande till andra valrelaterade institutioner. Förtroendet för den centrala Valmyndigheten ligger relativt sett högt medan de politiska partierna intar den lägsta positionen i samtliga mätningar. Polisen hamnar på andra och domstolen på tredje plats i de här förtroendemätningarna. Lag- och ordningsinstitutioner verkar ha vunnit folkets förtroende, vilket också bekräftas i tidigare forskning (Holmberg & Weibull 2012: 131; Holmberg & Weibull 2015: 99, 103). Hur dessa två institutioner – den ena som verkar för ordning i samhället under valkampanj samt under valdagen och den andra som verkar för prövning av valrelaterade brott efter val – fungerar är av ytterst vikt för folkets syn på valsäkerhet samt valresultatets trovärdighet. Om förtroendet för dessa institutioner hade varit lågt kunde valresultatets legitimitet och, i förlängningen, demokratins trovärdighet ha undergrävt.

Tabell 3 Svenskarnas förtroende för Valmyndigheten samt andra institutioner, 2010-2014 (medelvärde)

	2010	2012	2013	2014
Valmyndigheten	3.62	3.84	3.59	3.97
Polisen	3.57	3.44	3.42	3.61
Domstolarna	3.45	3.33	3.30	3.44
Riksdagen	3.31	3.20	3.11	3.22
Kommunstyrelserna	2.98	2.93	2.78	2.97
Politiska partier	2.94	2.83	2.76	2.88

Kommentar: I SOM-undersökningarna utförda mellan 2012 och 2014 lyder frågan: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?". Svartalternativen som erbjuds är "mycket litet förtroende", "ganska litet förtroende", "varken litet eller stort förtroende", "ganska stort förtroende", "mycket stort förtroende", "ingen uppfattning". I SOM-undersökningen 2010 lyder frågan: "Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?". Svartalternativen som erbjuds är "mycket bra", "ganska bra", "varken bra eller dåligt", "ganska dåligt", "mycket dåligt", "ingen uppfattning" och "känner ej till myndigheten".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010, 2012, 2013 samt 2014.

Förtroendet för riksdagen följer tätt efter de två lag- och ordningsinstitutionerna. När valadministrationens anseende rasar kan riksdagens legitimitet också hotas, varför det inte är helt ologiskt att hävda att det finns en länk mellan de två demokratiinstitutionerna. Svenska folkets förtroende för riksdagen har successivt minskat mellan 2010 och 2013 och ökat i 2014. Att medelvärdet ligger över mittpunkten 3 under hela perioden innebär dock att folkets bedömning av riksdagen är övervägande positiv (Oscarsson & Holmberg 2011: 136).

Folkets förtroende för kommunstyrelserna har legat mellan ovan nämnda institutioner under den studerade perioden. Det är inte självklart hur folkets förtroende för kommunstyrelserna bör sammankopplas med bedömningen av valadministration på lokal nivå. Även om frågan om kommunstyrelserna inte kan eller bör likställas med valnämnden är det ändå en bekymmersam utveckling som återfinns i tabell 3.

En trend som bör beaktas är folkets låga förtroende för de politiska partierna vars medelvärde i mätningarna legat klart under måttets mittpunkt. Det låga förtroendet för partierna ska inte tolkas som ett tecken på underkänt betyg på insatserna av de politiska partierna i samband med val utan som en signal för partiernas prestation som helhet i den svenska demokratin. Om man blickar bakåt så långt som till 1980-talet är utvecklingen mindre bekymmersam eftersom folkets bedömning av partierna då var än mer kritisk. Under de senare åren har partierna återhämtat sig något, vilket också bekräftats av andra forskare (Erlingsson & Persson 2014; Holmberg & Weibull 2012). I jämförelse med de andra valrelaterade institutionerna som presenterats i figur 1, ser de politiska partierna ut som en klar förlorare. Det låga förtroendet för de politiska partierna kan inverka negativt på trovärdigheten för den svenska demokratin framöver.

En gåtfull företeelse i ökat förtroende för Valmyndigheten

Man kan tänka sig ett par olika förklaringar till de relativt kraftiga förändringar i bedömningen av valmyndigheten som skett – nedgången 2013 och ökningen 2014. Vår inledande hypotes är att personer som sympatiserar med partier som är mer kritiska till valprocessen och mer misstänksamma när det gäller valfusk tenderar att ha en mer negativ syn på Valmyndigheten och därigenom ett lägre förtroende för myndigheten. Den andra hypotesen tar fasta på nöjdheten med demokratin i relation till partisympati. Ju lägre förtroende för Valmyndigheten desto mindre nöjd förväntas man vara med demokratin. De två arbetshypoteserna bygger på vårt generella antagande att personer som identifierar sig starkt med Sverigedemokraterna, det parti som mest högljutt anklagade Valmyndighetens otillbörliga eller otillräckliga åtgärdstagande mot valfusk i de två senaste ordinarie riksdagsvalen i 2010 och 2014 samt i Europaparlamentsvalet 2014, skulle då göra mer negativa bedömningar av Valmyndigheten.

Tabell 4 visar att förtroendet för Valmyndigheten bland SD-sympatisörerna 2013 var betydligt lägre jämfört med övriga partiets sympatisörer. Bland SD-sympatisörerna var andelen ”mycket” eller ”ganska stort förtroende” 44 procent i 2013 års mätning jämfört med 54 procent för övriga partisympatisörer. SD-sympatisörernas förtroende för Valmyndigheten ökade med 14 procentenheter till 58 procent i mätningen 2014 medan ökningen bland övriga partisympatisörer var 18 procentenheter till 72 procent. Andelen positiva till Valmyndigheten ökade alltså med 31 procentenheter (baserad på ökning med 14 från 44 procent 2013) bland SD-sympatisörerna mellan 2013 och 2014 och bland övriga partisympatisörerna med 33 procentenheter. Det ökade förtroendet för Valmyndigheten 2014 förklaras med vändningen bland SD-sympatisörer i kombination med det ökade stödet bland övriga partisympatisörer. Vi kan konstatera att den första hypotesen får ett starkt stöd.

Nöjdheten med demokratin bland SD-anshängare och övriga partiets anhängare ger en helt annan bild. Graden av nöjdhet med demokratin sjönk mellan 2013 och 2014 bland SD-sympatisörerna med 2 procentenheter från 38 procent till 36 procent medan motsvarande bedömning för de övriga partiernas sympatisörer ökade med 2 procentenheter. Skillnaden i nöjdhet med demokratin mellan SD-sympatisörerna och sympatisörerna för övriga partierna uppgår till 40 procentenheter 2013 (38 respektive 78 procent) och 44 procentenheter 2014 (36 respektive 80 procent). SD-sympatisörerna har blivit mindre nöjda med den svenska demokratin samtidigt som deras förtroende för Valmyndigheten har ökat. Vi kan inte finna något starkt stöd för ett samband mellan förtroende för Valmyndigheten och graden av nöjdhet med demokratin om man kontrollerar för partisympati. Den andra hypotesen får därmed ett betydligt svagare stöd.

Sammantaget kan man dra en försiktig slutsats att svenskarnas lägre stöd för Valmyndigheten 2013 och den kraftiga ökningen 2014 beror på det kraftigt ökade

Tabell 4 Förtroende för Valmyndigheten samt nöjdhet med demokratin bland SD-sympatisörer och övriga partisympatisörer (procent, korrelationskoefficienter)

	2013		2014	
	SD-sympatisörer	Övriga partisympatisörer	SD-sympatisörer	Övriga partisympatisörer
<i>Förtroende för Valmyndigheten</i>				
Mycket stort förtroende	13	20	23	33
Ganska stort förtroende	31	34	35	39
Varken litet eller stort förtroende	32	37	30	24
Ganska litet förtroende	8	5	8	3
Mycket litet förtroende	16	4	4	1
Eta	.192**		.139**	
Summa procent	100	100	100	100
Antal svarande	94	1 147	125	1 274
<i>Nöjdhet med demokratin</i>				
Mycket nöjd	3	11	3	14
Ganska nöjd	35	67	33	66
Inte särskild nöjd	42	18	42	17
Inte alls nöjd	20	4	22	3
Partial Correlation Coefficient (Tycker bäst om SD Controlled)	.234**		.214**	
Summa procent	100	100	100	100
Antal svarande	387	4 660	305	3 091

Kommentar: De redovisade medelvärdena har beräknats för personer som angett förtroende för Valmyndigheten. Frågan av nöjdhet med demokratin lyder: "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige". Svarsalternativen är "inte alls nöjd", "inte särskilt nöjd", "ganska nöjd", och "mycket nöjd". Frågan om partisympati lyder: "Vilket parti tycker du bäst om idag?".

Signifikansnivåer: *= $p < 0,05$ **= $p < 0,01$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2013 och 2014.

förtroendet för Valmyndigheten bland samtliga partisympatisörer. En intressant fråga blir då av vilken anledning SD-sympatisörerna ökade sitt stöd för Valmyndigheten trots de anklagelser om valfusk som partiets ledning riktade mot valrörelsen i Europavalet samt i de allmänna valen (Dagens Nyheter 2014; Sundsvalls Tidning 2014; Sveriges Television 2014). SOM-undersökningarna kan inte ge svar på den typen av frågor, här krävs andra studier av olika partiers sympatisörer och deras erfarenhet av och bedömning av Valmyndigheten.

Avslutande diskussion

Sedan 2001 då Valmyndigheten etablerades som en statlig myndighet ställd under Justitiedepartementet har myndighetens uppgifter bestått i att planera och genomföra samtliga val och folkomröstningar i Sverige. Valmyndigheten har sedan starten varit en av de minsta statliga myndigheterna i Sverige. Redan under Reinfeldts regering diskuterades reformplaner om effektivisering av mindre myndigheter genom att flytta verksamheten till större statliga organisationer. Demokratiutredaren Olle Wästbergs debattartikel i Dagens Nyheter, ”Skadligt för demokratin att lägga ned Valmyndigheten”, samt artikeln på Svenska Dagbladets ledarsida ”Bättre att behålla valmyndigheten” (Dagens Nyheter 2015-03-11; Svenska Dagbladet 2015-03-11) behandlar just Valmyndighetens osäkra situation och framtida roll i den svenska demokratin.

Valmyndigheten är en av de få institutioner i Sverige som åtnjuter bredare och djupare respekt från folket. I samtliga SOM-mätningar mellan 2010 och 2014 har medborgarna haft en stark tilltro till Valmyndighetens utifrån bedömningar av dess arbete samt förtroende för myndigheten. Längre betraktades den svenska Valmyndigheten som en vägvisare för nya demokratier med hög standard och transparens i ett globalt perspektiv (Choe 1997).

Ändå har folkets förtroende för Valmyndigheten visat stor variation på kort tid. Det med svenska mått mätt ovanliga valåret 2010 – med 117 överklagande av valutgången samt valfuskdebatter i svenska medier – tros vara orsaken till ett tillfälligt sjunkande förtroende för Valmyndigheten. Efter de två mätpunkterna 2010 och 2013, då förtroendet var lägre, har Valmyndigheten återhämtat sig och intar en topposition i våra förtroendemätningar för svenska institutioner. Debaclet från 2010 har alltså inte satt några djupare spår i förtroendet för Valmyndigheten, som snabbt återvänt till de höga nivåer som fanns före 2010 (se Berg & Oscarsson 2012).

En stark demokratisk legitimitet – med andra ord en nöjdhet med hur demokratin fungerar – brukar ha ett tydligt positivt samband med bedömningen av prestationen hos tre institutioner – regering, riksdag och politiska partier. Det visar sig dock att förtroendet för Valmyndigheten har ett relativt lågt samband med demokratinöjdhet i det svenska fallet. Valmyndigheten i Sverige verkar stå oberoende av detta när det gäller folkets respekt och anseende. Detta kan tolkas som ett tydligt tecken på att den svenska representativa demokratin i allmänhet och de svenska valen i synnerhet är välmående. Det skulle dock kunna vara så att Valmyndighetens trovärdighet kan urholkas relativt snabbt om åtgärder inte vidtas för att förstärka valhemligheten och standardisera och professionalisera valfunktionärernas arbete.

Noter

- ¹ Även om Svenska kyrkan bär ansvaret för valadministrationen i kyrkovalet kan en rad avslöjande av tvister mellan riksdagspartierna om valfusk ha påverkat folkets negativa syn på Valmyndigheten. Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson gick i samband med kyrkovalet till hårt angrepp mot de etablerade partiernas valkampanjer som kallats för ”smutsigt valfusk”. Han hyste stort missnöje mot ”valadministrationen” för otillräckliga åtgärder. Under valperioden anklagade Sverigedemokraterna de etablerade partierna för försök till mobilisering av väljare samt hyste misstankar om undanstopgade SD-valsedlar i vallokalerna bl a i Sölvesborg (Aftonbladet 2013; Sveriges Television 2013; Blekinge Läns Tidning 2013). Valmyndighetens förtroende kan sannolikt ha påverkats negativt av mediernas rapportering om anklagelserna i samband med kyrkovalet.
- ² Bortsett från tre fall som gäller samma händelse och ett fall som drogs tillbaka kvarstår enbart 16 fall överklagande för 2014. Tittar man närmare på innehållet varierar karaktären av överklagande fall från frågor som rör ”nekad att rösta på grund av att namnet redan var avprickat i röstlängden” (4 fall), ”röstmottagningsställe öppet efter klockan 20.00 som en risk för taktikröstning” (1 fall), ”bristande ordning på röstmottagningsställe” (1 fall), till frågor som rör ”oräknade röster” (1 fall men inlämnat 3 gånger), ”gömda eller avskilda valsedlar” (3 fall) (Valmyndigheten 2014).

Referenser

- Aftonbladet (2013) *Timslånga köer till kyrkovalet*. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17475387.ab>. Hämtat: 2015. 4. 25.
- Alvarez, R. Michael, Hall, Thad E. & Hyde, Susan D. (2008) *Election Fraud: Detecting and deterring electoral manipulation*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Birch, Sara (2011) *Electoral Malpractice*. Oxford: Oxford University Press.
- Blekinge Läns Tidning (2013) *Fusk under kyrkovalet*. <http://www.bl.se/solvesborg/fusk-under-kyrkovalet/>. Hämtat: 2015-4-25.
- Choe, Yonhyok (1997) *How to Manage Free and Fair Elections: A comparison of Korea, Sweden and the United Kingdom*. Göteborg: Göteborg University.
- Choe, Yonhyok (2010a) ”Låt kaoset i Florida 2000 visa vägen för ett nytt svenskt valsysteem”. I Sveriges Television. <http://www.svt.se/opinion/lat-kaoset-i-florida-2000-visa-vagen-for-ett-nytt-svenskt-valsysteem>. Hämtat: 2015-04-25.
- Choe, Yonhyok (2010b) ”Skärpsäkerheten i vårt valsysteem”. Aftonbladet Debatt. <http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/politik/article12525055.ab>. Hämtat: 2015-04-25.

- Dagens Nyheter (2014) *Flera fall av valfusk*. 2014-09-14. <http://www.dn.se/valet-2014/flera-fall-av-misstankt-valfusk/>. Hämtat: 2015-09-25.
- Dagens Nyheter (2015) *Skadligt för demokratin att lägga ned Valmyndigheten*. 2015-03-11. <http://www.dn.se/debatt/skadligt-for-demokratin-att-lagga-ned-valmyndigheten/>. Hämtat: 2015-04-25.
- Dahlerg, Duus-Otterström & Karlsson, Schaffer (2014) "Så kan valhemligheten säkras i de svenska valen". DN Debatt. Hämtat: 2015-04-25.
- Elklit, Jørgen & Birgitta Wistrand. (2000) "Svenska val är inte "free and fair". Second Opinion. <http://www.second-opinion.se/energi/view/1152>. Hämtat: 2015-04-27.
- Erlingsson, Gissur Ó & Persson, Mikael (2014) "Partidemokratin mår alldeles utmärkt i Sverige". DN debatt. Hämtat: 2015-04-25.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2007) "Ökat förtroende – bara en valårseffekt?" i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Det nya Sverige*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2012) "Förtroendet för staten" i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2015) "Demokratis haloeffekt" i Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Hyde, Susan D. (2011) *The Pseudo-Democratic Dilemma*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kelley, Judith (2012) *Monitoring Democracy: When international election observation works and why it often fails*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lundmark, Sebastian & Oscarsson Henrik (2012) "Valmyndighet i blåsväder?" i Linda Berg & Henrik Oscarsson (red) *Omstritt omval*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Massicotte, Louis, Blais, André & Yoshinaka, Antoine (2004). *Establishing the rules of the game: Election laws in democracies*. Toronto: University of Toronto Press.
- Norris, Pippa (2014) *Why Election Integration Matters*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2011) *Svenska Europaval: En sammanfattning av några resultat från valundersökningen i samband med valen till Europaparlamentet 1995, 1999, 2004 och 2009*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Propositionen Ökad effektivitet, säkerhet och tillgänglighet i valförfarandet, prop. 2013/14:124.
- Schedler, Andreas, red. (2006) *Electoral Authoritarianism: The dynamics of unfree competition*. Boulder and London: Lynne Rienner Publisher.
- Schumpeter, Joseph A. (1976) *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allen & Unwin.

SOU 2013:24, E-röstning och andra valfrågor.

Sundsvalls Tidning (2014) *Misstänkt valfusk i flera röstlokaler*. <http://www.st.nu/allmant/medelpad/misstankt-valfusk-i-flera-rostlokaler>. Hämtat: 2015-04-25.

Svenska Dagbladet (2015) *Bättre att behålla valmyndigheten*. http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/battre-att-behalla-valmyndigheten_4401633.svd. Hämtat: 2015-04-25.

Sveriges Television (2013) *Sverigedemokraterna: vi är utsatta för valfusk*. <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/stockholm/sverigedemokraterna-vi-utsates-for-valfusk>. Hämtat: 2015-04-25.

Sveriges Television (2014) *Misstänkt valfusk*. <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vasternorrland/misstankt-valfusk>. Hämtad: 2015-04-25.

Teorell, Jan (2012) "Omval och andra omtagningar under 300 år" i Linda Berg & Henrik Oscarsson (red) *Omstritt omval*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Vallagskommitté SOU 2013:24.

Valmyndigheten (2014) *Överklaganden riksdagsvalet*. http://www.val.se/val_rkl_2014/overklaganden_riksdagen/index.html. Hämtat: 2015-04-25.